

Світлана СТЕНДЕР,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку, оподаткування та
технологій електронного бізнесу,
Подільський державний аграрно-технічний університет,
м. Кам'янець-Подільський

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ: ПРАВИЛА ВИЗНАННЯ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Норми НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами (далі – підприємства) усіх форм власності, крім бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності. Хоча у ФОПів теж може бути дебіторська заборгованість, на них НП(С)БО 10 не поширюється, оскільки фізичні особи бухгалтерський облік не ведуть.

Отже, НП(С)БО 10 застосовують всі суб'єкти господарювання – юридичні особи, незалежно від того, чи вони мають на меті отримання прибутку, чи ні (в тому числі і неприбуткові організації).

Дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, а дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів (п. 4 НП(С)БО 10). Далі з'ясуємо, які є види дебіторської заборгованості, адже від такої класифікації залежить її оцінка та бухгалтерський облік.

Спочатку ми розглянемо так звану торговельну заборгованість, яка виникає в результаті торговельних операцій – продажу або придбання товарів, робіт, послуг (це рахунок 36 та субрахунок 371), а наприкінці матеріалу застосуємо отримані знання до неторговельної дебіторської заборгованості – за розрахунками з бюджетом, нарахованими доходами та до іншої дебіторської заборгованості, яка обліковується на рахунках 18, 34, 37, крім торговельних авансів на субрахунку 371.

Залежно від терміну погашення дебіторська заборгованість може бути поточною або довгостроковою (п. 4 НП(С)БО 10):

- поточна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає під час нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Поточна дебіторка в бухобліку – це рахунки 34, 36, 37, в окремих випадках вона може виникати на рахунках 64, 65, 66;

- довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає під час нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Довгострокова дебіторка в бухобліку – це рахунок 18.

Зазвичай, бухгалтери розподіляють дебіторську заборгованість на поточну та довгострокову саме за 12-місячним критерієм: заборгованість з очікуваним терміном її погашення протягом 12 місяців з дати балансу є поточною, а вся інша – довгостроковою. Проте не завжди це так.

У визначенні поточної дебіторської заборгованості немає безумовної вимоги про те, що вона повинна бути погашена протягом 12 місяців з дати балансу. Є ще одна умова – вона повинна виникати під час нормального операційного циклу.

Звертаємо увагу на виділені слова у вищенаведених визначеннях – «або» і «та». Слово «або» означає, що для визнання дебіторської заборгованості поточною достатньою є наявність хоча б однієї з умов: виникнення під час нормального операційного циклу або строк погашення протягом 12 місяців з дати балансу. Слово «та» означає, що для визнання дебіторської заборгованості довгостроковою необхідне виконання одночасно двох умов: вона виникає поза нормальним операційним циклом та буде погашена після 12 місяців з дати балансу.

Визначення поняття нормального операційного циклу чинне законодавство (зокрема, самі ж НП(С)БО), не містить, проте у п. 3 розд. I НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначено поняття операційного циклу взагалі – це проміжок часу між придбанням запасів для провадження діяльності і

отриманням грошей та їх еквівалентів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг (п. 3 розд. I НП(С)БО 1).

Тому зробимо власне припущення: нормальний операційний цикл виникає під час звичайної «нормальної» операційної діяльності підприємства (операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю (п. 3 розд. I НП(С)БО 1) і не включає в себе надзвичайні операції, зокрема, які не можна запланувати або передбачити, доходи і витрати за якими обліковуються на рахунках 74 та 97 відповідно.

Зазвичай, строк погашення заборгованості визначається за умовами договору. Якщо в договорі зазначено конкретний строк виконання зобов'язання (у певний строк після дати відвантаження товару, здійснення передоплати, отримання позики тощо), тоді строк погашення дебіторської заборгованості визначається на цю дату. І далі на кожен дату балансу визначаємо, чи настає цей строк у найближчі 12 місяців, чи ні.

Строк заборгованості, а відповідно і її вид – поточна чи довгострокова, оцінюється саме на дату балансу – на 31 березня, 30 червня, 30 вересня та 31 грудня. Саме від дати балансу, а не від дати виникнення заборгованості, йде відлік майбутніх 12 місяців для оцінки того, чи є дебіторка поточною чи довгостроковою. Тому з плином часу довгострокова заборгованість стає поточною, коли до строку її погашення залишиться менше 12 місяців з дати балансу.

Перекласифікація довгострокової заборгованості у короткострокову прямо передбачена у п. 12 НП(С)БО 10: частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості. В обліку це відображається записом Дт 36, 37 Кт 18.

Якщо ж в договорі прямо не визначений строк виконання зобов'язання, або він визначений моментом пред'явлення вимоги (тобто строк настає тоді, коли буде пред'явлено вимогу про сплату), то кредитор має право пред'явити таку вимогу в будь-який момент (ст. 530 ЦКУ). У загальному випадку боржник

повинен виконати таке зобов'язання протягом 7 днів від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не випливає з договору або актів цивільного законодавства. У деяких випадках строк виконання може бути іншим. Зокрема, за договором позики отримана позика має бути повернена позичальником протягом 30 днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це, якщо інше не встановлено договором (п. 1 ст. 1049 ЦКУ).

За такими договорами заборгованість не є довгостроковою, тому що пред'явити вимогу про її погашення можна в будь-який момент до закінчення 12-ти місяців з дати балансу, а це означає, що підприємство може отримати належні йому активи в будь-який поточний момент.

З тих же причин прострочена дебіторська заборгованість також не визнається довгостроковою, оскільки підприємство має право вимагати її погашення негайно.

Дебіторська заборгованість може потрапляти до монетарних або немонетарних статей балансу. Що це за статті, визначено у п. 4 НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»:

- монетарні статті – це статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів;
- немонетарні статті – статті інші, ніж монетарні статті балансу.

Відповідно, якщо погашення дебіторки очікується у грошовій формі і підприємство отримає кошти, то вона належить до монетарних статей балансу, а якщо погашення заборгованості має відбутися у негрошовій формі – постачання товарів, надання послуг, виконання робіт тощо, то така дебіторка включається до немонетарних статей балансу.

Саме для відокремлення монетарної заборгованості від немонетарної потрібно вести окремий облік отриманих авансів та заборгованості за відвантажені товари, надані послуги, виконані роботи – на субрахунку 681 та рахунку 36 відповідно. Вести облік одержаних авансів на рахунку 36 не є правильним з точки зору методології бухгалтерського обліку. Одержані від покупців аванси (сальдо по Кт 681) – це немонетарна кредиторська

заборгованість, яку потрібно буде погасити шляхом відвантаження їм товарів, робіт, послуг. Відвантажені товари, надані послуги та виконані роботи на умовах подальшої оплати навпаки сформують монетарну дебіторську заборгованість на рахунку 36, яка буде погашена коштами в оплату цих товарів, робіт, послуг.

Дзеркальна ситуація – з виданими авансами та отриманими від постачальників товарами, роботами, послугами на умовах післяплати. Видані постачальникам аванси – це немонетарна дебіторська заборгованість, а заборгованість за отримані від них товари, роботи, послуги – монетарна кредиторська. Тому видані аванси слід обліковувати окремо – на субрахунку 371, а заборгованість за отримані товари, роботи, послуги – на рахунку 63.

З цієї причини на рахунку 36 не повинно бути кредитового сальдо, а на рахунку 63 – дебетового.

Список використаних джерел

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 03.11.2020 № 290 із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.help/law/z0860-99> (дата звернення 12.10.2021 р.).

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 09.07.2021 № 385 із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення 12.10.2021 р.).

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів», затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 29.09.2020 № 588 із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00> (дата звернення 13.10.2021 р.).